

Nederlandse architectuur in het voormalig Nederlands Indië **Lezing met dia's door: Jan van Dullemen**

Datum en tijd: Dinsdag 17 april 2012 om 20.15 uur

Locatie: Museum Nusantara, Sint Agathaplein 4, 2611 HR Delft

Entree: De zaal is open vanaf 19.45 uur. In de pauze is er gratis koffie en thee. De toegang voor leden is gratis. Donateurs van de Stichting Nusantara, houders van Delftpas, CJP en 65+ kaarten betalen € 2,50. Overige belangstellenden betalen € 5,00.

Deze voordracht gaat over het leven en de architectuur van Charles Prosper Wolff Schoemaker. Hij werd op Java geboren in 1882 en stierf daar ook in mei 1949. Voor zijn middelbare schoolopleiding en studie aan de KMA werd Charles naar Nederland gestuurd. In 1905 keerde hij terug in Nederlands-Indië waar hij na een korte carrière in het KNIL functies bekleedde als ingenieur bij de afdeling Waterstaat van het Departement van Burgerlijke Openbare Werken, directeur Gemeentewerken Batavia, zelfstandig architect en hoogleraar aan de Technische Hogescholen te Bandoeng en Delft in de periode 1920-1940. Hij speelde een belangrijke rol in een bijna vergeten hoofdstuk van de Nederlandse architectuur-geschiedenis: de architectuur van Nederlandse architecten in het voormalige Nederlands-Indië, de koloniale of Nederlands-Indische architectuur. Bovendien was Wolff Schoemaker de leermeester en levenslange vriend van Soekarno, de eerste president van Indonesië en de architect van wat men "de mooiste villa van de wereld" plachte te noemen: Villa Isola voor de krantenmagnaat D.W. Berretty.

De architectuur in Nederlands-Indië heeft in de eerste decennia van de twintigste eeuw een snelle ontwikkeling doorgemaakt. Aan het begin van deze periode was de architect vrijwel afwezig en de situatie in de bouw was ook niet erg uitnodigend voor deze beroepsgroep. In 1940 had de architect een stevige greep op de bouwpraktijk, de steden hadden een periode van sterke groei doorgemaakt en het stedelijke landschap was compleet veranderd. De oorspronkelijk ruim opgezette centra van de grotere steden hadden plaats gemaakt voor een meer geconcentreerde bouwwijze. Er waren winkelstraten ontstaan en wijken met aaneengesloten bebouwing van kantoren en bedrijven. De stedenbouwkundige had zijn entree gemaakt en de groei van de steden voltrok zich volgens vooraf gemaakte plannen.

De voordracht wordt geïllustreerd met ca. 200 foto's. Als er (veel) meer tijd is kunnen er ook films over hetzelfde onderwerp worden vertoont.

Jan van Dullemen (1954) studeerde kunstgeschiedenis aan de Universiteit te Leiden en promoveerde in 2008 aan de Universiteit Utrecht. Hij is freelance onderzoeker en docent. Daarnaast werkt hij als organisator van kunstprojecten voor het onderwijs. In 2010 verscheen van zijn hand het boek Tropical Modernity over de Indische Architectuur van C.P. Wolff Schoemaker.

Tropische kroonstukken

Recensie door Bob Witman – 22/07/10, 16:10 de Volkskrant

Charles Prosper Wolff Schoemaker (Semarang, 1882 – Bandung, 1949) was een wonderbaarlijke man, met een tot nog toe nauwelijks gemarkeerde architectonische erfenis. Wat gek is, want hij ontwierp tientallen banken, huizen, kerken en fabrieken. Nederlands-Indië nam in die eerste decennia van de twintigste eeuw een enorme groeisput, tot de Tweede Wereldoorlog daar een abrupt einde aan maakte.

De wonderbaarheid van Schoemaker blijkt uit verschillende aspecten van zijn leven. Het eerste aspect is de architectuur, die soms verbazend lenig en modern is. Het tweede geldt zijn extravagante levensstijl, inclusief een ongewoon energiek liefdesleven. En tot slot is er de langdurige vriendschap met Soekarno, uitzonderlijk voor een Nederlander. Hoe hecht de relatie was, bleek toen onlangs het verwaarloosde graf van Schoemaker in Bandung werd ontdekt en de familie van de oud-president van Indonesië de restauratie betaalde.

Schoemaker kwam uit een Nederlandse familie met drie generaties militair verleden in de kolonie. Hij was opgeleid in Nederland, maar geboren in Indonesië, het land waar zijn hart lag. Dat blijkt niet alleen uit zijn bekering tot de islam, maar ook uit zijn houding ten opzichte van de oorspronkelijke bevolking. 'Professor Wolff Schoemaker was een groot mens. Voor hem was er geen verschil tussen wit en niet-wit. Tussen Nederlanders en Indonesiërs, tussen vrij en slaaf', zei Soekarno over hem. 'Het ging hem er slechts om wat iemand kan.'

Toen Schoemaker als officier in 1905 sloop ging naar Java, was moderne architectuur aldaar zo goed als non-existent. De pragmatische Nederlanders vonden golfplaat en bamboe al goed genoeg. 'Het summum van banaliteit', foeterde Ed Cuypers in 1909, de neef van de beroemde Pierre Cuypers van het Rijksmuseum in Amsterdam. Mondjesmaat verbeterde die instelling. Het postkantoor in Medan van S. Snuyf uit 1909, het hoofdkantoor van de Stoomtrammaatschappij (H. Maclaine Pont, 1913) in Tegal, en vooral de Javaanse Bank (1909) van Hulswit en Cuypers in Jakarta waren hedendaags en stijlvol. Zij het dat die hedendaagsheid was gestoeld op de neorenaissancestijl (denk aan de Amsterdamse Bijenkorf) die in het thuisland gangbaar was.

Zo begon ook Schoemaker, die na een paar militaire jaren overstapte naar een architectpraktijk. Kloeke witte gebouwen in Bandung: de Jaarbeurs, de officiersclub, de Eigen Hulp Winkelvereniging. Het waren creaties met heldere façades en smalle hoge vensters, die statuur gaven aan de Nederlandse zakelijke en bestuurlijke belangen. De ontwerpen hadden symmetrische plattegronden, soms met een vleugje pagode-esthetiek, zoals het gebouw voor Eigen Hulp dat lang daarna als Postspaarbank in gebruik zou zijn.

Vooraf in zijn diversiteit was Schoemaker imponerend. Hij ontwierp tegelijk een protestantse kerk, een moskee, een moderne villa en een bank. Hoe eigenwijs hij ook was in zijn dagelijks leven, hij kon zich kennelijk goed in de verschillende opdrachtgevers verplaatsen. Langzaam zie je het modernisme in zijn werk sluipen. De ornamentiek wordt schaarser en soberder. De vormen zakelijker. Een markeringspunt is in 1927 zijn ontwerp voor het Preanger Grand Hotel in Bandung. Het is een schepping waarvoor de opdrachtgever hem veel vrijheid en budget gaf.

Dat Schoemaker onbepaald vertrouwen kreeg, was opmerkelijk, want hij was een omstreden figuur onder de Nederlanders, door zijn keuze voor de islam en door zijn leefstijl. 'Met Soekarno had Schoemaker een passie voor kunst en vrouwen gemeen', schrijft de auteur droogjes. De architect hertrouwde vrij consequent, verzamelde Aziatische kunst en in zijn huis kropen wilde beesten vrij rond: een zwarte panter, een jonge leeuw, een forse boa en een stel gifslangen. Het bezoek werd gerustgesteld met de mededeling dat er voldoende tegengif in huis was.

In dat kunstenaarsleven volgde Schoemaker de architectuurwereld nauwgezet. Hij bezocht de Verenigde Staten en zag daar werk van Frank Lloyd Wright, wiens tekeningen hij ook bestudeerde. Hij las de tijdschriften *De Stijl* en *Wendingen*, dat laatste van de illustere architect/ontwerper H. Th. Wijdeveld. Het is goed zichtbaar in het ontwerp voor hotel Preanger. Schoemaker gebruikte typografische elementen in zijn gevel, die direct refereren aan *Wendingen* nr. 3, uit oktober 1920.

Het kroonstuk van Schoemakers carrière is Villa Isola, gebouwd voor de jonge krantenmagnaat Willem Berretty. Het is een enorme villa in Bandung, opgetrokken in staal en beton. Het front toont een mooi krachtenveld tussen de verticaliteit van de torens, en de horizontale werking van de vensters en de vinnen in de gevels. Het oogt knettermodern, ook vandaag nog, alsof het isolement van de kolonie de architect tot grotere extremiteiten heeft verleid.

Alleen al vanwege dat uitbundig modernisme verdient Schoemaker een biografie. Van Dullemen schetst zorgvuldig de personen en discussies van die tijd en die plek. De vraag blijft daarbij open wat de Tropische Stijl is, een term die

Schoemaker zelf heeft proberen te munten. Een echte definitie blijft uit.

De titel van de monografie beperkt zich terecht tot het verzamelbegrip: 'Moderniteit in de tropen'. Dat is wat het is. Het is geen stijl die zijn eigen norm stelde, maar werk van een Indonesisch/Nederlandse architect die de lokale context van zijn ontwerp serieus nam en bereid was zich in de Aziatische iconografie te verdiepen.

'Wij moeten de Indiase werken in diepte bestuderen', schreef Schoemaker in 1923, 'zoals ook onze eerste rationalisten de middeleeuwse bouwkunst bestudeerden, om de essentie eruit te kunnen destilleren en er nieuwe impulsen in te vinden.'

Jan van Dullemen: Tropical Modernity – Life and Work of C.P. Wolff Schoemaker. Uitgeverij SUN; 272 pagina's; € 42,50. ISBN 978 90 8506 879 2.